

Hogyan becsülhetjük fel objektíven a jövő szakmai tájékoztatási rendszereinek funkcióit?

V. KUBÁTOVÁ - V. TLUSTY - J. FOGL

A szerzők Jak objektivizovat' obhad funkci budoucích systémů VTEI? c. cikkét (Československa Informatika, 1976. 1.no. 7-13.p.)

FUTALA Tibor tömörítette.

A társadalmi gyakorlat azért építi ki a tájékoztatási rendszereket, hogy mesterséges memóriák létrehozása és hozzáférhetővé tétele által megteremtse a szükséges kapcsolatot

- a szakmai információkban rögzített társadalmi ismeretek összessége,
- a társadalmi folyamatban létrejövő új szakmai információk és
- gyakorlati felhasználásuk között.

E rendszerek célját általában feltételezett vagy tényleges használóik információszükségleteinek és igényeinek maximális kielégítésében szokták meghatározni. A szükségletek és igények meghatározásán vagy felbecsülésén alapszik a rendszerek funkcióinak, mint az adott cél eléréséhez alkalmas tevékenységeknek a megszabása. A tájékoztatási rendszerek funkciói megfelelő technológia használata révén valósulnak meg.

Tehát a fenti fogalmak között az egymást feltételezés alábbi sorrendje állapítható meg: a rendszer célja => a rendszer célfunkcióinak halmaza => a munkafolyamatok technológiája.

Ha jobban szemügyre vesszük a "használók információszükségleteinek és igényeinek maximális vagy optimális kielégítése" kifejezést, csakhamar rájövünk arra, hogy ennek konkrét tartalmát mindig valamilyen szubjektum - egyén, csoport, intézmény, szervezet - fogalmazza meg, azaz az emberi tényező szubjektív szempontjai manifesztálódnak benne.

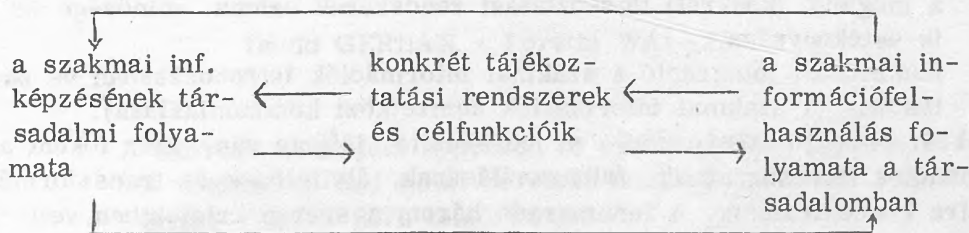
A szubjektív információszükségletek ugyan megegyezhetnek valamilyen társadalmi alrendszer objektív szükségleteivel, ám ez korántsem szükségszerű. Ha a szubjektív szükségleteket nem verifikáljuk az objektív szükségletekkel, tájékoztatási rendszereink könnyen öncélúvá válhatnak.

A kérdés csak az, hogy miként mutathatók ki az objektív szükségletek? A mostanában divatos szociológiai módszerek (kérdőívek, irányított beszélgetések stb.) erre bizonyítottan nem alkalmasak, mégha oly gonddal is operálnak velük. Nevezetesen azért nem, mert meghatározott tájékoztatási rendszerrel szemben támasztott szubjektív szükségletek összege nem egyenlő a vele szemben támasztott objektív szükségletekkel.

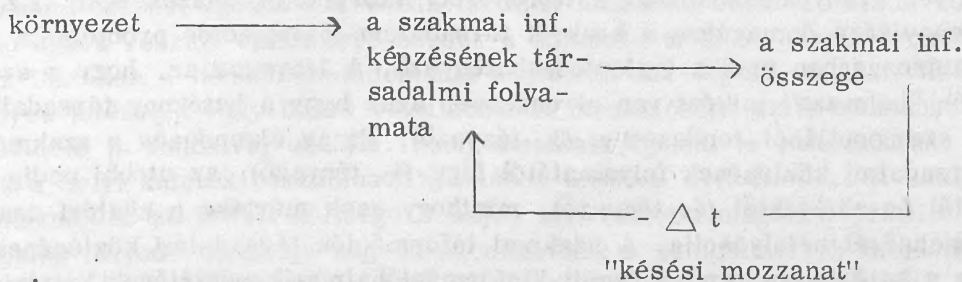
Még nagyobbak a nehézségek, ha történetesen létrehozandó és az évek egymásutánjában meghatározott fejlődési folyamaton átmenő, pl. a kilencvenes évekre vagy az ezredfordulóra kiteljesedő tájékoztatási rendszerek iránti objektív szükségleteket akarjuk szociológiai módszerekkel felbecsülni.

Az objektív igények "kibontása", "felszínre hozása" felé a társadalmi tájékoztatási folyamat meghatározó összetevőiből és a közöttük meglévő kapcsolatokból kell - és lehet - kiindulni, bár az összetevőknek az időben való változása, valamint az a tény, hogy minél átfogóbb valamely tájékoztatási rendszer, annál bonyolultabbak a funkciói, igen nagy nehézségek elé állítanak bennünket feladatunk kifogástalan megoldása útján.

A társadalmi tájékoztatási folyamat meghatározó összetevői és kapcsolatrendszerük így ábrázolható:

A három összetevő magját a szakmai információk képzésének társadalmi folyamatában találjuk meg, hiszen ez jelentős mértékben tartalmazza az információk felhasználásának folyamatait is. A tájékoztatási rendszerek a "közvetítő tényezők" funkcióját látják el: az információk felhasználásának racionális és hatékony voltát segítik elő, illetve ezen keresztül az információképzés folyamatának racionalizálását és hatékonyabbá tételét. Ezt figyelembe véve, az alábbi - egyszerű - modell vázolható fel:

"késési mozzanat"

A modellben szereplő "szakmai információk összege" alatt dinamikusán "egy konkrét társadalomban létrejövő szakmai információmennyiség", statikusan "a felhalmozott társadalmi tudás mennyisége és minősége" értendő. A modell feltételezi, hogy a szakmai információk rendszere minden időintervallumban meghatározott késéssel ($-\Delta t$) visszahat önmagára. A szakmai információk képzésének társadalmi folyamata ebből a szempontból részint a már létező információbázison újabb információk létrehozásaként, részint a már létező információk összességének szükséges és szükségtelen információkra történő "osztályozásaként" fogható fel. Így nézve a dolgot, a társadalom információs problémájának megoldásában lényeges szerepet játszik az információk optimális visszakeresésének megszervezése. A környezet alatt, amit a továbbiakban már nem vizsgálunk, a rendszer működését így vagy úgy befolyásoló politikai, gazdasági stb. tényezőket értünk.

A továbbiakban differenciálással lehet eljutni azokhoz a fő tényezőkhöz, amelyek meghatározzák a társadalmi tájékoztatási folyamat "futását", másként szólva: birtokába jutunk mindannak, amire a jövő szakmai tájékoztatási rendszereinek objektív funkciómeghatározásához szükségünk van. A szóban forgó tényezők az alábbiak:

1. valamely konkrét társadalomban keletkezett szakmai információk összessége,
2. a szakmai információk összességének belső összetétele,
3. a szakmai információk hatékonyan elrendezett "halmazának" képzése,
4. a szakmai információk társadalmi közlése az adott konkrét társadalomban,
5. közlési gátak és zörejek,
6. a szakmai információk felhasználásának társadalmi hatékonysága a társadalomban,

7. a szakmai információk "teremtőinek" mennyisége és minősége,
8. a szakmai információk "teremtőinek" és felhasználóinak magatartása,
9. a meglévő (konkrét) tájékoztatási rendszerek száma, minősége és funkcióik hatékonysága,
10. nemzetközi integráció a szakmai információk létrehozásában és hasznosításában (a szakmai információk nemzetközi kommunikálása).

Az 1-6. és a 10. tényezőnek "processzuális" jellege van, azaz főként a szakmai információk létrehozásának, felhasználásának, átvitelének és transzformálásának folyamataira koncentrálódnak. A fennmaradó három a szoros értelemben vett "kulcs-tényező".

A felsorolt tényezők kiemelését és sorrendjét az alábbi logikai "eszmefuttatás" indokolja:

A szakmai információk összessége (1. tényező) a társadalom információs problémájának megoldása szempontjából mindig az alapvető "bemeneti egység". Abban a társadalomban, ahol az információk mennyisége kicsi, nem keletkezik információs probléma. A szakmai információk összessége belül strukturált (2. tényező), mégpedig attól függően, hogy kik a domináns "információteremtők", illetve hogy ezek csoportjai milyen arányban osztoznak a létrehozott információk összességén. Az információk mennyisége önmagában a konkrét társadalom információs problémája jellegének meghatározásában nem a legfontosabb tényező. A lényeges az, hogy a szakmai információk "halmaza" miként van elrendezve, azaz hogy a hatékony társadalmi felhasználás szempontjából rendezett-e (3. tényező). Ez az elrendezés a szakmai információk társadalmi közlésének folyamatától függ (4. tényező), az utóbbi pedig a közlési gátaktól és zörejektől (5. tényező), minthogy ezek mértéke a közlési csatornák teljesítőképességét befolyásolja. A szakmai információk társadalmi közlésének mértéke, illetve a hatékonyan rendszerezett "információhalmaz" meglétének kritériuma a szakmai információk társadalmi felhasználásának hatékonysága (6. tényező). A társadalmi információk mennyisége egy adott társadalomban sohasem állandó: növekedése mindenekelőtt az "információteremtők" minőségétől és mennyiségétől (7. tényező), szociológiai és informatikai magatartásától (8. tényező), a ténylegesen létező tájékoztatási rendszerek számától, minőségétől és funkcióinak hatékonyságától (9. tényező), végül pedig az információk nemzetközi kommunikálásától (10. tényező) függ. Látható: a felsorolt tényezők egymással tárgyi és logikai kapcsolatban állanak, s mindegyikük egy sor más tényezőtől függ.